IOSIF BROZ-TITO

LUPTA POPOARELOR DIN JUGOSLAVIA COTROPITĂ

— BUCUREȘTI —
1944

Tip. VIAȚA LITERARĂ B-dul Elisabeta 37 București

IOSIP BROZ-TITO

IOSIP BROZ-TITO

LUPTA POPOARELOR DIN JUGOSLAVIA COTROPITĂ

— TRADUCERE —

de

B. PISAROV

— BUCUREȘTI —
1944

I.

Pentru ca opinia publică mondială, care a fost atât de mult înşelată din diferite părţi, să aibă o imagine cât mai fidelă a situaţiei adevărate din Jugoslavia e necesar, în câteva cuvinte, să descriu evenimentele din Jugoslavia încă dinaintea ocupaţiei şi până astăzi.

Domnul prim ministru Ghurchill a declarat în Parlamentul englez, că, comuniştii din Jugoslavia au onoarea de a fi început cei dintâi lupta cu ocupatorul. In această frază scurtă este exprimat faptul, cu care se mândresc nu numai comuniştii din Jugoslavia, ci şi alţi patrioţi din sânul tuturor popoarelor Jugoslaviei. Incă cu mult înainte de a fi atacată Jugoslavia, deşi în condiţiile cele mai grele de ilegalitate, comuniştii, mai ales după ocuparea Austriei în mod neîntrerupt, au atras atenţiunea asupra primejdiei grozave, ce ameninţă popoarele jugoslave din partea fascismului german cotropitor. Intreaga activitate şi

toate eforturile comuniştilor, fără a lua în seamă prigoanele şi sancţiunile drastice din partea regimului, au fost îndreptate în direcţia concentrării tuturor forţelor patriotice ale ţării pentru o rezistenţă organizată, în cazul unui atac asupra Jugoslaviei. Acest apel n'a rămas fără rezultat. Tineretul Jugoslaviei, în special tineretul universitar din Belgrad, apoi tineretul din şcolile secundare, precum şi tineretul muncitoresc, şi-a strâns rândurile şi s'a pregătit ca, unit sub conducerea Partidului Comunist, să aştepte sosirea ceasului greu, care a lovit ţara noastră odată cu invazia hoardelor hitleriste.

Şi ce situaţie domnea pe atunci în conducerea statului jugoslav? Atât din punct de vedere militar cât şi politic Jugoslavia se găsea într'o stare haotică. In fruntea Statului Major se aflau trădători de tipul lui Nedici, care erau în slujba Nemţilor. Jugoslavia era plină de spioni germani — „turişti". Corupţia şi jaful domneau în toate ministerele, mai ales în cel al armatei.

Din bugetul Statului de 12 miliarde dinari, 4 miliarde erau destinaţi scopurilor militare şi cu toate acestea armata era neînarmată şi nepregătită. Problema naţională, în special problema naţională croată, devenise tot mai acută. Un compromis oarecare, respectiv o înţelegere, între Macek şi Cvetkovici însemna doar împărţirea puterii şi nicidecum o rezolvare a problemei naţionale croate. Dela venirea la putere a

lui Stojadinovici, dela 1935 încoace, autorităţile din Belgrad erau legate tot mai strâns de puterile Axei, părăsind vechile legături, ca de pildă cu Mica Inţelegere, cu Franţa şi cu alte ţări. Se lucra din răsputeri ca Iugoslavia să rămână cât mai izolată, cât mai slabă şi mai coaptă pentru a deveni o pradă uşoară cotropitorilor germani.

Timp de douăzeci de ani Jugoslavia a fost aproape singurul stat din Europa, ai cărui conducători, fără a lua în seamă doleanţele poporului întreg, au refuzat restabilirea legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică. La recunoaşterea acestui fapt s'a ajuns abia atunci, când cotropitorul german bătea puternic la porţile Jugoslaviei. Toate acestea sunt fapte, pentru care Jugoslavia a putut fi călcată în picioare de cotropitorii germani şi alţii în mai puţin de zece zile.

Ziua de 27 Martie 1941 va rămâne în istoria poporului nostru una din cele mai luminoase. Regimul principelui trădător Pavel, sub care au jucat un rol hotărîtor Cvetkovici şi Macek, s'a prăbuşit din cauza semnării ruşinoase a pactului tripartit şi a alăturării Jugoslaviei de Axă. Peste o sută de mii de cetăţeni ai Belgradului şi alte mari demonstraţii în toate regiunile Jugoslaviei au dovedit, că popoarele jugoslave sunt gata mai de grabă să suporte cele mai mari jertfe, decât să trădeze tradiţiile mărețe ale înaintaşilor, să devină sclavii Axei. Noul guvern al lui Simovici, care a urmat după Cvetkovici, n'a putut

face nimic din cauză, că n'a știut să aprecieze just și să utilizeze forța de neînvins, care există în popoarele noastre. Acest nou guvern a păstrat mai departe întregul aparat vechiu de stat, care nu numai că era incapabil, ci sabota pe față toate măsurile necesare pentru apărarea țării.

Iar acele 10 zile, în cursul cărora cotropitorii au ocupat țara noastră, sunt cele mai rușinoase zile din istoria popoarelor noastre. In acest timp s'a vădit întreaga putreziciune, întreaga trădare, ascunsă până atunci în mod artificial.

Dorit-au popoarele jugoslave să-și apere patria? Desigur că da. Pentrucă la proclamația pentru mobilizare au dat năvală toți țăranii și muncitorii, a dat năvală tot tineretul și toți intelectualii cinstiți. La chemarea precisă a conducerii Partidului Comunist au alergat toți membrii partidului, apți de a purta arma. Intreaga această însuflețire însă era fără rost, odată ce conducerea politică și militară din țară ascundea totul. Cei concentrați erau trimiși dintr'o garnizoană într'alta. S'au făcut manevre greșite. Soldații erau trimiși pe front fără armamentul necesar. Când s'a ajuns la capitulare, generalii și ofițerii superiori, sub amenințarea pedepsei cu moartea dădeau ordine soldaților să depună armele în fața inamicului. Există sute și sute de cazuri, care dovedesc că soldații au refuzat să execute aceste ordine.

Divizii și armate întregi au depus armele în fața

Germanilor, aproape fără să fi dat vreo luptă, iar soldații au fost duși în robia germană. Cunoscutul și nerușinatul trădător al poporului sârb, generalul Nedici, a fost unul din cei dintâi, care au predat armata lor Germanilor, după ce obligase unele unități, fără niciun fel de armament antitanc să atace tancurile germane și să fie decimate. Văzând această trădare îngrozitoare soldații plângeau și cu blestemul pe buze plecau pe la casele lor, când reușeau să scape din ghiarele trupelor germane de ocupație.

După aceea au urmat cele mai grele zile, care au existat vreodată în istoria popoarelor noastre. In Croația au fost aduși la putere lepădăturile poporului croat — ustașii în frunte cu criminalul Pavelici, care fusese ucenicul lui Mussolini și Hitler. S'a început exterminarea în masă a populației sârbești din Bosnia, Herțegovina, Vojvodina, etc. Țăranii nenorociți ai acestor provincii fugeau cu familiile prin păduri pentru a-și salva viața. Insă ustașii, împreună cu Nemții, au organizat adevărate goane împotriva acestor fugari și unde au dat peste ei, i-au exterminat. In situația aceasta atât de grozavă, în care se găseau nu numai Sârbii, ci și toți oamenii mai cu vază, poporul a început treptat, la început neorganizat, să se apere cu ce putea, pentru a se salva dela pieire. Acelaș lucru s'a întâmplat și în Slovenia, unde Germanii și Ungurii au început să nimicească sate întregi și să deportere zeci de mii de orășeni și săteni în Germania

sau în alte părți pentru munci grele, confiscându-le mai întâi tot avutul.

Așa stând lucrurile conducerea Partidului Comunist a luat toate măsurile pentru organizarea unei răscoale naționale. Incă din toamna anului 1940 se crease în cel mai mare secret așa numita comisie militară, a cărei menire era, ca în rândurile armatei jugoslave, printre soldați și ofițeri, să creeze atmosfera necesară pentru rezistență în cazul unui atac asupra Jugoslaviei, iar în cazul unei capitulări, să preia conducerea militară în mâinele sale. Această comisie, după capitularea din Aprilie, a fost lărgită și a primit numele de Statul Major al Detașamentelor de Partizani din Jugoslavia, care s'a transformat mai târziu în Marele Stat Major. Indată după capitularea Jugoslaviei și după exterminarea în massă a elementului sârbesc din Croația și Bosnia, Partidul Comunist a trimis pe membri săi, să organizeze populația fugită din păduri în detașamente de guerilă.

Inainte de atacul săvârșit asupra Uniunii Sovietice conducerea Partidului Comunist a încheiat o înțelegere de colaborare cu conducerea Partidului Agrar Sârbesc al lui Dragoliub Jovanovici și cu grupul Dr. Ivan Ribar. La 22 Iunie, când hoardele nemțești au atacat în chip surprinzător Uniunea Sovietică, conducerea Partidului Comunist s'a întrunit în grabă într'o ședință împreună cu comisia militară, în care s'a luat hotărîrea să se înceapă răscoala în toate părțile Jugoslaviei. La această ședință s'a hotărît ca această comisie să poarte numele de Statul Major Suprem al Detașamentelor de Partizani din Jugoslavia și să conducă toate operațiile din întreaga țară. Acest Stat Major a trimis pe membrii săi în diferite provincii, pentru a prelua organizarea detașamentelor de partizani și conducerea operațiilor. Afară de aceasta au fost organizate mici grupe de șoc, care au început să distrugă legăturile telefonice și telegrafice, să atace depozitele de muniții și alte obiective militare. In acele zile tineretul din Belgrad a dat dovada de un eroism, cu care se vor mândri multe generații viitoare ale popoarelor noastre. Băeți și fete, în vârstă de 14 ani au atacat în miezul zilei camioanele nemțești, au turnat benzină pe ele și le-au distrus. Fără a ține seamă de spânzurătorile, care erau așezate în mijlocul Teraziei [1]) din Belgrad, tineretul, atât cel din școlile secundare, și universitare, cât și cel muncitoresc, executau atacurile lor cu aceeași frenezie.

Dacă până la atacul săvârșit asupra Uniunii Sovietice, în afară de anumite acțiuni prin orașe, se duceau lupte ici colo numai prin munții din Bosnia și Herțegovina, însă după atăcarea Uniunii Sovietice, mișcarea partizanilor a început deodată să se întindă și în toate celelalte regiuni ale țării. Deja în luna Iulie 1941 luptau cu succes detașamentele de partizani

1) Centrul Belgradului. N. T.

din Valjevo, Kragujevac, Uzice, Homolj, etc. Câte 20—30 luptători, cu una sau două puşti şi vreo bombă, atacau grupuri mai mici de Germani, îi ucideau şi în felul acesta se înarmau.

In timp ce mişcarea de partizani din Serbia s'a desvoltat treptat şi a primit un caracter tot mai mult de massă, în Munte Negru încă din 13 Iulie 1941, sub conducerea comuniştilor, s'a organizat şi s'a realizat răscoala generală a poporului. Zeci de mii de Muntenegreni la semnalul dat au atăcat garnizoanele italieneşti din întregul Munte-Negru şi au ocupat toate oraşele afară de Cetinje şi Podgorica. Au fost luaţi vreo 6.000 prizonieri, soldaţi şi ofiţeri, ca şi o mare cantitate de material de război. Astfel au început patrioţii muntenegreni lupta lor grea şi sângeroasă împotriva câtorva divizii italiene, pe care le trimisese Mussolini ca să înăbuşe răscoala.

Deja în luna August 1941 detaşamentele de partizani din Serbia eliberaseră aproape întreaga Maciva şi Posavina până la Obrenovac. Au fost ocupate oraşele Lajkovac, Ub, Ljig, Krupanj, Loznica, Stolice, iar la începutul lui Septembrie Uzice, Ceaceak, Uzicka Pozega, Gornji Milanovac şi alte localităţi mai mici. In felul acesta partizanii au eliberat aproape întreaga Serbie Apuseană şi o bună parte a Serbiei Răsăritene.

Incă din luna August Statul Major al Detaşamentelor de Partizani din Jugoslavia se mutase în condiţiuni din cele mai grele din Belgrad, mai întâi în

târguşorul Krupanj, iar mai târziu la Uzice. La începutul lui Septembrie 1941 s'a întrunit în mina Stolice de lângă Krupanj cel dintâiu Consiliu al delegaţilor din toate părţile Jugoslaviei, la care au participat în condiţii din cele mai grele delegaţi din Slovenia, Croaţia, Serbia, Bosnia, şi alte regiuni. La acest Consiliu s'au luat hotărîri importante şi decisive. Statul Major a primit numele de Marele Stat Major al Detaşamentelor de Partizani din Jugoslavia, iar pentru Slovenia, Croaţia, Bosnia şi Munte-Negru au fost create State Majore, ai căror şefi erau în acelaş timp şi membrii Marelui Stat Major. După cum la Belgrad se întocmise planul pentru curăţirea Serbiei-Vestice şi pentru formarea bazelor pentru operaţiile următoare, tot aşa şi la acest Consiliu militar s'a întocmit un plan pentru conducerea operaţiilor şi pentru crearea bazelor în toate celelalte regiuni ale Jugoslaviei. Afară de hotărîri pur militare la acest Consiliu s'au luat şi mai multe hotărîri politice, ca de ex. chemarea la colaborare şi pentru luptă, comună a tuturor celorlalte forţe, care nu intraseră în serviciul cotropitorilor.

Incă la Belgrad fiind, Marele Stat Major al Detaşamentelor de Partizani a aflat că undeva prin munţii de pe Ravna Gora se ascunde colonelul Draja Mihailovici cu un grup de ofiţeri, cu cari a reuşit să scape de a nu fi dus în robie. Până în acel moment Draja Mihailovici nu purtase în general nici un fel

de lupte și nici țăranii bosniaci, rămași acolo să-și apere viața, nu erau sub comanda lui. Eu personal am dat ordin, încă în luna Iulie, Statului Major al Detașamentelor de Partizani din Valjevo, să intre în legătură cu Draja Mihailovici și să-l determine pentru luptă și colaborare cu noi. Insă el a respins hotărît să întreprindă ceva împotriva Germanilor și anume, în primul rând din cauză că nu avea niciun fel de armată, iar în al doilea rând din pricină că se temea de represalii. Statul nostru Major a reușit să pună mâna pe un document, în care un om din grupa lui Mihailovici ne anunță, că Draja Mihailovici intenționează să trimeată câțiva ofițeri nesupuși în Bosnia, adică oameni, care doreau să lupte. Unul dintre acești nesupuși era Locotenentul Rațko Martinovici, care din prima zi, împreună cu preotul Vlada Zecevici, a colaborat cu noi, formând un detașament de cetnici pe teritoriul Krupanj. In acel document se spunea că Draja Mihailovici a hotărît să ucidă, cu ajutorul unui criminal pe Locot. Martinovici, în momentul când va încerca să treacă peste râul Drina.

Imediat după sosirea pe teritoriul eliberat, în luna August 1941 m'am dus la Ravna Gora la Draja Mihailovici, care nu m'a primit în cuibul său din Ravna Gora, ci în satul Struganik, în casa mareșalului Mișici. La această consfătuire au luat parte, pe lângă Draja Mihailovici încă și marele sârb Dragișa Vasici și Maiorul Mișici. Aceste conversații au dus de fapt

la rezultate slabe. Draja Mihailovici respingea cu îndărătnicie începerea oricărei lupte împotriva Germanilor, spunând că nu este încă momentul, etc. El avea în acest timp deja câteva detașamente de cetnici, pe care le organizaseră ofițerii săi pe teritoriul Serbiei de Vest, dar pe care au eliberat-o partizanii. Un singur lucru hotărît verbal cu această ocazie a fost, că cetnicii lui Mihailovici se vor comporta în mod loial cu partizanii și că nu-i vor atăca, cum făcuseră cetnicii mareșalului Pecanac.

Fiindcă Draja Mihailovici, nu știu din ce motive, încă de pe atunci și mult după aceea, mă considera Rus, el vorbea cu totul deschis despre Croați, ca și despre toate celelalte popoare ale Jugoslaviei. La întrebarea mea, ce credea despre problema națională, el a declarat pe față că, Croații, Musulmanii și toți ceilalți trebuie să fie aspru pedepsiți și după o astfel de răzbunare să fie cu totul supuși Sârbilor. Deoarece m'am opus, el zicea, că acest lucru este absolut drept, pentrucă toți Croații sunt vinovați de crimele ustașilor și că fără nici o deosebire cu toții sunt ustași și trădători, care au vândut Jugoslavia Germanilor. La sfârșit Draja mi-a spus, că se va mai gândi, când și cum vor începe unitățile sale lupta și că despre acest fapt mă va informa.

In luna Septembrie forțele noastre de partizani împreună cu un detașament al căpitanului Racici, au împresurat și atăcat orașul Șabaț. Acest căpitan Ra-

cici a intrat în disgrația lui Mihailovvici, din cauză că luase parte cu noi la lupte. După acest atac, care n'a reușit, Germanii au adus în grabă două divizii ale lor, două sau trei regimente de Croați și câțiva oameni de ai lui Ljotici, începând încă de atunci, din luna Septembrie prima lor ofensivă asupra noastră, care, cu mici întreruperi, a durat până la sfârșitul lui Noemvrie. Luptele cele mai înverșunate au fost purtate în Macva, pe Cer și Pocerina, în Valea Jadar-ului și la Zavlaka. Trupele noastre se retrăgeau ușor apărând fiecare brazdă de pământ. Incă înainte de a porni ofensiva s'a hotărît, ca țăranii din Macva să transporte cât mai multe grâne în regiunile muntoase, în jurul lui Krupanj și Sokolska Planina. Mii și mii de căruțe s'au mișcat în direcția regiunilor muntoase. Expuși neîntrerupt bombardamentelor germane sătenii au fugit prin păduri. Germanii au reușit să ocupe Loznica și totul până în valea Jadar-ului. Aproape fără niciun armament antitanc luptătorii noștri au reușit să nimicească 20 de tancuri germane. Peste 1000 de Germani și alți inamici au căzut în acele lupte. Vreo 600 au fost luați prizonieri. Deoarece Nemții au dat peste o rezistență prea tare și fiindcă au suferit pierderi mari, ei n'au mai îndrăsnit să continue ofensiva în regiunile muntoase, ci au început să se pregătească sistematic pentru o ofensivă pe un front larg, dela Kraljevo peste Valjevo până la Drina. Detașamentele noastre de partizani

au trecut din nou la contraatac și din nou au eliberat o bună parte din Macva și Posavina, iar Detașamentul cel mai puternic de partizani din Valjevo a înconjurat cu totul garnizoana germană din Valjevo. Tot astfel trupele noastre, în colaborare cu cetnițîi lui Draja Mihailovici au înconjurat integral și orașul Kraljevo și cu ajutorul artileriei grele și al tancurilor, unitățile noastre au pătruns în oraș. După cum se vede aici, deja în luna Octombrie, vreo 1200 de cetnici de ai lui Draja Mihailovici au luat parte la operațiile dela Valjevo si Kraljevo, în colaborare cu forțele noastre. La această colaborare s'a ajuns în urma faptului, că eu trimisesem din Krupanj o scrisoare lui Draja Mihailovici, în timpul ofensivei germane împotriva noastră, atrăgându-i atenția asupra primejdiei care-l amenință, dacă pierdem teritoriul liber. Draja Mihailovici a fost de aceiași părere și astfel aceste forțe ale lui au colaborat cu ai noștri în luptele ce au durat din Octomvrie până în Noemvrie. Insă această perioadă de colaborare în luptă a fost de scurtă durată. Incă dela primele bătălii mai mari cu Nemții, cetnițîi de sub comanda Maiorului Mișici, au fugit de lângă Valjevo de pe poziție și au lăsat forțele noastre de partizani să lupte singure.

După ce unitățile noastre de partizani au eliberat Cacak, Uzice, Uzicka Pozega și Gornji Milanovac, ofițerii lui Draja Mihailovici au început o mobilizare intensă a țăranilor pe teritoriul nostru eliberat

in numele regelui și cu parola — cine intră în rândurile cetnicilor va rămâne la casa sa, iar cine intră în rândurile partizanilor va trebui să ia parte pe front la o luptă inegală. Cu toate că partizanii eliberaseră Serbia de Vest, totuși s'a îngăduit comandamentului de cetnici, să organizeze nestingherit unitățile sale de cetnici pe teritoriul eliberat, iar în orașele — Cacak, Uzice, Milanovac și altele — Comenduiri locale de cetnici împreună cu cele de partizani.

Odată cu eliberarea Uzicei, în mâinile noastre a căzut o pradă bogată; între altele: 100 de diferite vehicule motorizate, fabrica de armament și muniții, fabrica de piele, filiala Băncii Naționale cu circa 55 milioane dinari în numerar și a. m. d. Față de 150 puști și 40—50.000 cartușe, cât producea zilnic fabrica până la venirea noastră, noi am reușit să urcăm producția la 420 puști și 80.000 cartușe zilnic. Aceste mari succese ale detașamentelor noastre de partizani au provocat, pe de o parte, îngrijorare la Nemții și la Nedicii, iar pe de altă parte, invidie la Draja Mihailovici și la ofițerii săi. Ei s'au și pregătit în Octomvrie pe ascuns pentru un atac împotriva noastră, pentru a recuceri Uzice. Nedici a infiltrat în rândurile cetnicilor lui Draja tot mai mulți aderenți de ai săi, care urmăreau provocarea unui conflict deschis între partizani și cetnicii lui Draja Mihailovici. Ei luaseră cu forța în mâinele lor

Uzicka Pozega, împiedicau încontinuu circulația noastră pe căile ferate spre Cacak și Milonovac și făceau diferite provocări. Marele Stat Major a întreprins totul pentru evitarea conflictului și din nou a propus lui Draja Mihailovici prin ofițerul său de legătură Mitici, care era pe lângă Marele Stat Major, să se organizeze negocieri și să se ajungă la o înțelegere. Lui Draja Mihoilovici i se propusese ca negocierlie să aibă loc pe un teren neutru în orășelul Kosjerici, însă el a evitat în toate felurile să vină la negociere. De aceea, m'am dus a doua oară eu cu doi membri ai Marelui Stat Major, cu Sreten Zujievici și cu Mitar Bakici, la Ravna Gora. Pregătisem drept propuneri 10 puncte, care sunt cunoscute publicului, însă la negocierile din satul Braici de lângă Ravna Gora, la care au luat parte vreo zece ofițeri din Statul Major al lui Draja Mihailovici, nu s'a ajuns la înțelegere asupra punctelor principale, și anume în chestiunea comenzii comune, pe care o propunem noi, în chestiunea instituirii autorităților comune pe baza Comitetelor Naționale de Eliberare, etc. La înțelegere s'a ajuns foarte ușor în chestiunea împărțirii armelor din fabrica dela Uzice, a împărțirii banilor Băncii Naționale și în privința Comenduirei ș. a. m. d. Ca prime materiale de război, noi am predat, a doua zi, după negocieri, lui Draja Mihailovici din frabica noastră 500 arme noui și 25.000 cartușe. E interesant de observat aici, că Draja Mi-

hailovici a respins cu hotărîre propunerea mea, ca la negocieri să ia parte şi căpitanul englez Hadson, care şedea într'o cameră alăturăta.

După patru zile dela negocieri, cetnicii lui Draja Mihailovici ne-au atacat la Uzicka Pozega şi anume cu armele şi muniţiunile pe care le primiseră dela noi. După acest conflit au urmat evenimentele următoare: Cetnicii unui Căpitan Glişici, dintre ofiţerii lui Draja, au scos cu forţa din tren în Uzicka Pozega pe comandantul Detaşamentului nostru de Şumadini şi anume Blagoievici, care se întorcea dela Marele Stat Major şi l-au ucis în chip sălbatic. Eu am protestat energic la Statul Major a lui Draja Mihailovici şi am cerut să fie imediat eliberat Comandantul Blagoievici. Răspunsul a fost că nu se ştie nimic despre arestarea unui om cu acest nume. In acelaş timp ne-au căzut în mâini documente foarte importante dela Comandamentul local de cetnici din Kremna, în care se spunea, că toţi cetnicii mobilizaţi trebuie să fie în ziua de 2 Noemvrie la orele 5 dimineaţa într'o pădure la 10 km. de Uzice. Pentru noi era limpede că Draja Mihailovici pregăteşte un atac înarmat asupra Uzicei. Un al doilea fapt, care ne-a confirmat aceasta, a fost, că Draja Mihailovici şi-a retras din Kaljero pe cei 800 cetnicii ai săi cu scopul de a ataca Ceaceak, după cum s'a dovedit mai târziu. Aceşti cetnici nu numai că au deschis frontul Germanilor la Kraljevo, ci încă prin înşelăciune au luat

dela unităţile noastre de pe acest front câteva tunuri grele şi câteva tancuri, pentru a se folosi de ele la atacul asupra Ceaceak-ului. Se înţelege că noi am fost nevoiţi, în urma acestor fapte să retragem o parte din forţele noastre de pe frontul dela Valjevo, pentru a putea apăra Uzice şi Ceaceak. Insă din evenimentele care au urmat mai târziu, se vede clar, că acest atac a fost executat în înţelegere cu Nedici, şi chiar şi cu Germani, pentrucă în acelaş timp a avut loc atacul din partea Nemţilor, dela Kraljevo până la Drina.

Cunoscând exact mişcarea unităţilor de cetnici spre Uzice, forţele noastre au primit ordin ca în ziua de 2 Noemvrie la orele patru dimineaţa să execute un contraatac. La opt km. de Uzice, la răscrucea Uzice-Uzicka Pozega-Kosjerici, unităţile noastre au dat peste 800 cetnici şi după o luptă de mai multe ore i-au bătut crunt. Aici a căzut însuşi Comandantul cetnicilor, dintre care sute au rămas pe câmpul de luptă. Am dat ordin pentru atacul general asupra Uzicka Pozega, ca bază principală a cetnicilor. După o luptă extraordinar de sângeroasă, care a durat o zi întreagă, trupele noastre au ocupat oraşul Pozega şi au început să gonească repede pe cetnici în direcţia Ravna Gora. Trupele noastre au înconjurat Ravna Gora din trei direcţii: Ceaceak, Gornji Milanovac şi din direcţia Uzicka Pozega. Draja Mihailovici, văzând că este înconjurat din toate părţile, a trimis în grabă la Statul nostru

Major, pe ofițerul de legătură Mitici, care s'a rugat cu mâinile împreunate, să dau ordin să se oprească această luptă sângeroasă. Deși în armată de partizani domnea o ură de neînduplecat și o dorință de a nimici cât mai repede această clică de trădători, eu am aprobat totușși oprirea luptei, însă cu condiția executării următoarelor trei puncte:

1. Numaidecât toate forțele de cetnici să se retragă pe linia Kamenica-Brajici;

2. Să se formeze imediat o comisie comună, care va cerceta cazul din Pozega, și alte vini și

3. Să se întocmească numaidecât Comisiunea pentru negocieri în vederea unei înțelegeri difinitive.

Comisia pentru negocieri s'a întrunit în Ceaceak, însă la o înțelegere nu s'a putut ajunge, pentrucă Germanii au reușit să spargă frontul nostru dela Kvaljevo și dela Valjevo și au început cu ajutorul tancurilor să înainteze foarte repede. Au început atunci lupte extraordinar de aprige și de sângeroase cu Nemții în tot sectorul dela Kvaljevo până la Drina. Cetnicii lui Draja Mihailovici au colaborat în acest timp cu Germanii. Așa de pildă în Gornji Milanovac, prin înșelăciune, au dezarmat noaptea 300 partizani, pe care în Ravna Gora i-au desbrăcat până la piele și după cele mai grozave maltratări i-au trimis pe un ger aspru la Nemții din Valjevo. Aproape toți acești eroi au fost uciși în chip sălbatic de către Germani. Lângă Mionica cetnicii au prins 17 surori de caritate și un

medic, pe care i-au măcelărit în chip bestial și au trimis un raport Nemților despre eroismul lor. De atunci înainte a urmat o colaborare strânsă între cetnicii lui Mihaillovici și Germani.

Aproape întreaga lună Noemvrie, forțele noastre de partizani au opus o rezistenttă nemaipomenită forțelor superioare ale Germanilor și ale Nedicilor. Luptele cele mai aprige au fost în sectorul Valjevo la Bukovik, în sectorul Pecka, Krupanj și Loznica, în sectorul Gorjni Milanovac-Kraljevo. Germanii au folosit în această luptă un mare număr de tancuri și avioane. Pierderile au fost de ambele părți extraordinari de mari, până când în cele din urmă Germanii au reușit pela 25 Noemvrie, să ocupe Uzice și Ceaceak. Grosul forțelor noastre s'a retras în direcția Zlatibor și Ivanvici Ultimele lupte mai mari s'au dat pe râul Uvak, între Sandzak și Serbia.

O mare parte a forțelor de partizani s'a înrors, în detașamente mai mici, din nou în interiorul Serbiei, unde și-a continuat lupta eroică împotriva cotropitorului și a slugilor sale. Din cealaltă parte s'au creat vestitele noastre brigăzi I și II Sârbești, care împreună cu brigăzile de montenegreni au trecut de două ori vestitul drum dela Munte-Negru până la Basanska Krajina.

In acelaș timp, când în Serbia se petreceau aceste evenimente și poporul ducea o luptă supraomenească cu cotropitorul și trădătorii, în Munte-Negru continuau

și mai departe lupte neîntrerupte cu ocupatorul italian. Iar la începutul lui Decemvrie vreo 3.500 de partizani muntenegreni au atacat orașul Plelje, un oraș bine fortificat din Sandzak, care era apărat de o întreagă divizie de Italieni. Cu un avânt de neînvins forțele noastre au pătruns în oraș și după lupte extraordinar de sângeroase au ocupat o bună parte a orașului. In lupte de stradă ce au durat două zile întregi au căzut aproape 2000 soldați italieni, dar unitățile noastre au fost nevoite să se retragă din oraș, pentrucă fără armament greu nu puteau cuceri fortificațiile prevăzute cu tunuri, care trăgeau neîntrerupt. In aceste lupte și noi am avut pierderi mari. Luptele s'au dus mai departe în Bosnia, mai ales în jurul Rogaticei și Zvornik-ului, astfel că în luna Octomvrie era deja curățită aproape întreaga Bosnie-Orientală cu orașele: Rogatica, Vlasenica, Han Pijesak, Srebrnica și a. m. d. Forțele noastre se aflau în fața porților dela Sarajevo pe Romania și la Stambolcici, Lika și pe Kordun unde au și eliberat o bună parte din teritoriu. In Bosanska Krajina încă din luna August au fost ocupate de forțele noastre Drvar și alte câteva localități. Aici, luptele cu forțele italiene și de ustași au căpătat deasemenea un caracter violent. Și aici încă cetnicii loveau forțele noastre în spate. In acest timp a și început renumita epopee a Kozarei și luptele, care vor constitui cel mai înalt punct în istoria luptei noastre. Lupte deasemeni foarte

aprige s'au dat la Petrova Gora, unde inamicul a întreprins câteva ofensive violente. In alte locuri, în Croația și Slovenia, au început în toamnă lupte mai puțin însemnate, însă și aici au avut loc acțiuni de șoc dela început.

După retragerea noastră din Serbia, am ocupat Nova-Varoș, unde s'au odihnit unitățile noastre câtva timp, după care Marele Stat Major cu o parte a unităților sârbești a pornit în direcția Bosniei-Răsăritene. In drum a fost ocupat orașul Rudo, unde s'a format I Brigadă Sârbească, care a doua zi după formare a împrăștiat trei coloane de Italieni și de cetnici ai lui Draja Mihailovici, care se îndreptau în direcția Rudo.

In Bosnia Răsăriteană, în acest timp domnea o situație foarte critică pentru mișcarea partizanilor. Acolo, până atunci colaboraseră în bună înțelegere partizanii cu cetnicii. După succese strălucite, care au fost repurtate în Bosnia Răsăriteană, a început propaganda distructivă a ofițerilor, trimiși de Draja Mihailovici, încât se făceau simțite tot mai mult elementele, care erau pentru încetarea luptelor cu Germanii, dar pentru luptă contra partizanilor. Oamenii principali de încredere ai lui Draja Mihailovici pentru Bosnia Răsăriteană erau Maiorul Dangici și Maiorul Todorovici. Maiorul Dangici stătea în acest timp în legătură cu Germanii și a început să execute atacuri împotriva detașamentelor de partizani, dezarmându-le.

Cu forța, ori prin propagandă distructivă a acestor ofițeri, dar mai ales în urma amenințării, țăranii părăseau rândurile partizanilor și treceau în partea cetnicilor, adică se întorceau acasă. Insă odată cu venirea Brigăzii I Sârbești în Bosnia-Estică situația s'a schimbat fundamental. In calitate de unitate extraordinar de tare, disciplinată și foarte capabilă din punct de vedere militar și în baza succeselor obținute în luptă cu inamicul, ea a câștigat în grabă o vază mare și în felul acesta disolvarea detașamentelor de partizani a fost oprită. Acei partizani, care trecuseră în rândurile cetnicilor, se întorceau acum din nou în unitățile de partizani, pentrucă erau convinși, că propaganda despre nimicirea partizanilor din Serbia era mincinoasă. In colaborare cu detașamentele de partizani din Bosnia-Estică, Brigada I Sârbească a purtat în luna Decemvrie lupte la Vareș și pe Romania. Fiindcă forțele de partizani din Bosnia-Estetică se întăriseră din nou, Nemții au hotărît să întreprindă împotriva noastră o a doua ofensivă. Această ofensivă a început din patru direcții. Dela Zvornik, Vișegrad, Sarajevo, dealungul liniei ferate Vișegrad și dela Sarajevo peste Romanija. Germanii au aruncat în luptă forțe mari, sprijinite de unități de ustași, de patrioți și de cetnici. Inainte de începerea ofensivei, Statul Major al forțelor de cetnici pentru Bosnia-Estică în frunte cu Todorovici și Dangici, a dat cetnicilor ordinul strict, că nu-i permis să tragă niciun

foc de armă împotriva Nemților, ci să-i sprijine sau să se dea la o parte.

Din cauza frigului mare și a zăpezii, aceste lupte au fost foarte grele. Din cauza lipsei de munițiuni, forțele noastre, după cinci zile de luptă au fost nevoite să părăsească Rogatica, Vlasenica și alte localități. Detașamentele de partizani bosniaci cu manevrele lor iscusite s'au aruncat din nou în spatele inamicului, iar vestita noastră Brigadă Sârbească a fost împărțită în două, așa că o parte a Brigăzii cu Marele său Stat Major s'a retras peste Glasinac pe muntele Jahorina, iar a doua parte cu Statul Major al Brigăzii a înfăptuit una din cele mai renumite mișcări ale sale imediat sub Sarajevo peste Sarajevsko Polje și Igman și mai târziu a sosit în Foca. In acest marș, care a fost unul din cele mai grele din acest război, pe un ger de 25 grade sub zero, peste 160 de luptători aveau picioarele degerate, încât multora li s'au amputat. Prima coloană, împreună cu Marele Stat Major a reușit să oprească pe muntele Jahorina înaintarea ustașilor și a Nemților. Acele unități de cetnicii, care apărau acest sector și pe care i-au părăsit comandanții lor și au fugit, au fost luate sub comanda noastră. Câteva zile după aceea, un batalion al Brigăzii I și forțele de muntenegreni au ocupat Foca, Gorazdi și Cajnici. In felul acesta s'a creat din nou o bază nu numai pentru odihnă și

reorganizare a unitățților, ci și pentru noui mobilizări de oameni.

Lunile Februarie și Martie în întregime și jumătate din luna Aprilie au fost folosite pentru consolidarea și reorganizarea acelor unitățți de cetnici, care cuprindeau peste 10.000 de luptători, deziluzionați de conducerea cetnicilor și care au intrat sub comanda noastră. Astfel s'au creat, afară de detașamente de partizani și așa numitele Unități de Voluntari, iar Marele Stat Major și-a schimbat numele în Marele Stat Major al Detașamentelor Naționale Eliberatoare de Partizani și de Voluntari. Intreaga iarnă, până la jumătatea a doua a lunei Aprilie, când inamicul a început a treia lui ofensivă, unitățile noastre de partizani și de voluntari au purtat lupte aprige în sectorul Jahorina—Romanija, în jurul Rogaticei, care fusese înconjurată; la Kalinovik, unde garnizoana italiană a fost deasemenea înconjurată și mai ales în Munte-Negru, în sectorul Kolașin—Sinjevina, ca și în sectorul Nikșici—Grahovo. In acest timp forțele noastre sârbești, care erau în sectorul Prijepolje—Nova Varoș au trecut în Cajnici, unde a fost formată Brigada II Sârbească. Această a doua Brigadă Sârbească împreună cu Brigada I, au avut drept misiune, să pornească în direcția Vlasenica și să curețe teritoriul de bandele de cetnici, care aveau în fruntea lor pe Dangici și Racici, care colaboraseră pe față cu Nemții. După un marș forțat brigăzile noastre au

ajuns până la Vlasenica și Srebrnica, unde Dangici cu bandele sale a fost crunt bătut și aruncat peste Drina în Serbia. Pe drum Brigada II Sârbească în Bojici a nimicit un întreg Stat Major de cetnici din sectorul Rogatica. Acest marș prin cea mai mare zăpadă și peste muntele cel mai înalt Devetak, a fost executat de unitățile noastre în chip strălucit. Deoarece în acest timp, adică la începutul lunei Aprilie 1942, se vedea lămurit că Germanii, Italienii și ustașii vor porni a treia lor ofensivă, aceste brigăzi au primit ordin să se întoarcă în grabă pe sectorul Gorazdi—Cajnici.

După cum am amintit deja, în acest timp în Munte Negru se duceau lupte grele, nu numai cu cotropitorul italian, ci și cu cetnicii lui Draja Mihailovici și a Majorului Djurișici. Cum s'a ajuns la aceasta? Dela răscoala generală din luna Iulie 1941, cea mai mare parte a Munte-Negrului era eliberată. S'au format numeroase unități de partizani, care au atacat neîntrerupt pe cotropitor 'și au amenințat comunicațiile lui. Mikșici a fost permanent înconjurat. Italienii au suferit mari pierderi în oameni și materiale. Cotropitorii italieni au întreprins totul, pentru a afla trădători în rândurile populației din Munte Negru și ei i-au găsit în persoana lui Boja Stanișici și Maiorul Djurișici. Draja Mihailovici a trimis o întreagă grupă de ofițeri de ai săi, să spargă unitatea poporului muntenegrean prin crearea detașamentelor de cetnici. Baja

Stanişici întreţinea în acest timp încă legătură cu Marele nostru Stat Major pentru Munte Negru. El s'a folosit de acest prilej şi a creat în rândurile partizanilor pe ascuns organizaţia sa şi astfel a reuşit ca o bună parte dintre partizani să intre sub influenţa sa şi să fie transformaţi în cetnici. Această mişcare a ieşit la lumină în chip surprinzător. Baja Stanişici s'a despărţit cu o parte din aceşti partizani şi a trecut de partea cotropitorului. In Vasojevi Djurişici a reuşit să mobilizeze forţe destul de tari şi cu ajutorul armamentului italian să-i înarmeze. In lunile Februarie şi Martie şi aproape întreaga lună Aprilie, unităţile noastre de partizani din Munte Negru au purtat în împrejurări din cele mai grele lupte împotriva forţelor unite a trădătorilor băştinaşi şi a Italienilor, iar când a început ofensiva a treia inamică pe teritoriul nostru eliberat, o bună parte a unităţilor noastre de muntenegreni a fost silită să se retragă din Munte Negru.

Ofensiva a treia inamică a fost foarte temeinic pregătită şi în ea erau angajate aproape toate forţele italiene, germane, ale ustaşilor şi ale cetnicilor lui Draja Mihailovici. Această ofensivă a început pe teritoriul Bosniei şi Muntenegrului şi mai târziu s'a întins şi asupra Slavoniei şi Dalmaţiei, ca şi pe Kozara. In acest scop în Pljevlje a fost concentrată o întreagă divizie de „Pusterii" şi câteva detaşamente de cetnici din Serbia şi Sandzak. Alte două divizii italiene au fost masate în jurul lui Nikşici, Padgorica,

Kolaşin şi o divizie în Herţegovina la Gacak şi Nevesinje. La Sarajevsko Polje, afară de forţele germane, au mai fost aduşi încă 30.000 de soldaţi italieni. Inamicul ataca din Pljevje în direcţia Cajnici şi Foca; din Sarajevo forţele germane înaintau în direcţia Trnovo şi Kalinovik. Pe Romanija forţele germane şi ale ustaşilor înaintau în direcţia Rogorica şi Gorazd. Aceste lupte au început cam pela jumătatea lui Martie şi au durat tot timpul până la 20 Iunie. Forţele noastre din Bosnia se retrăgeau încetul cu încetul în faţa inamicului superior în driecţia Munte Negrului. Când, pela jumătatea lunei lui Mai 1942, inamicul a ocupat Foca, forţele noastre au început să se retragă şi de pe muntele Sinjavina şi dela Nikşici peste Durmitor în direcţia Pivska Planina şi Herţegovina. In sectorul Garanska şi Gacka s'au dat cele mai violente lupte din această ofensivă. Forţe colosale de italieni şi de cetnici ne-au presat din trei direcţii şi pentru ca forţele noastre să evite a fi înconjurate în Pivska Planina, Marele Stat Major a dat ordin pentru retragere peste muntele Volujak şi Maglici pe râul Sutjeska. Marele Stat Major a strămutat în grabă cele mai bune unităţi, cum erau Brigăzile I şi II Sârbeşti, în sectorul Gacak şi în direcţia Golija, pentru a împiedica înaintarea rapidă a Italienilor, care urmăriau să ne taie retragerea pe Gacak şi Cemerna pe cursul superior al Sutjeskăi. Aceste unităţi cu foarte mari jertfe şi-au împlinit

strălucit misiunea. O artilerie grea numeroasă, așezată lângă Gacak, a bătut coloanele noastre cu răniți, pe care i-am evacuat din Munte Negru. După câteva lupte crâncene pe triunghiul Herțegovinei, Muntele-Negrului și Bosniei toate unitățile noastre, împreună cu răniții, au trecut în sectorul Tjentiște—Kalinovik. Din detașamentul de muntenegreni și din Sandzak s'au format aici două brigăzi combatante de muntenegreni și o brigadă de combatanți din Sandzak. In felul acesta s'a terminat această ofensivă a treia inamică în cel mai important sector. Germanii nu aveau forțe suficiente, să continue lupta pe acest teren, ci și-au concentrat grosul forțelor spre Kozara noastră eroică, unde au început lupte extraordinar de violente. Germanii urmăriau să nimicească focarul răscoalei din Krajina. De cealaltă parte, tot așa Italienii nu mai aveau timp să continue lupta în acest sector, pentrucă erau nevoiți să-și ducă trupele în Dalmația și Slovenia ca întăriri, fiindcă acolo răscoala națională luase proporții mari, mai ales în Slovenia, unde a fost eliberat o mare parte din teritoriu și amenințate cele mai însemnate linii de comunicație ale inamicului. Afară de aceasta inamicul mai credea, că forțele noastre din acest sector sunt atât de epuizate de foame și din pricina pierderilor suferite în lupte, încât nu vor mai fi capabili timp îndelungat pentru vreo acțiune mai mare. Lăsând în Munte Negru mai multe detașamente mai mici de partizani, în Bosnia Estică Bri-

gada VI Bosniacă de Combatanți și câteva detașamente de partizani, iar în sectorul Tjentiște—Kalinovik o Brigadă de Muntenegreni și de Herțegovini, pentru siguranța spitalelor noastre și pentru acțiuni mai mici, Marele Stat Major a hotărît să pornească cu celelalte unități, cu Brigada I și II Sârbească, cu a III-a din Sandzak și a IV Muntenegreană în marș forțat în direcția Bosniei-Vestice, adică a Krainei Bosniece. A fost elaborat un plan amănunțit al acestei mișcări de trupe peste munții cei mai greu de trecut, cum sunt Treskavica, Bjelașnica și a. m. d. Planul era: cuprinderea pe neașteptate a liniei ferate Sarajevo—Mostar dela Tarcin până la Rama și nimicirea tuturor instalațiilor și podurilor de cale ferată. Această operațiune a fost strălucit executată și în această năvală au fost distruse pe linie câteva trenuri, toate podurile dela Tarcin până la Rama și linia ferată pe o lungime de 80 km. Au fost distruse toate gările și vreo 40 de locomotive, cea mai mare parte speciale pentru terenul muntos. Afară de aceasta a fost ocupat orașul Konjic, Ostrojac și alte localități. Inamicul a fost cu totul surprins. In trenuri au fost luați câteva sute prizonieri.

Mișcarea spre această linie ferată a fost făcută în două direcții. O coloană s'a mișcat peste Igman, aproape de Sarajevo, și după împlinirea misiunei sale pe linie, a pornit mai departe în direcția Kreșevo, Foșnica și Bogojan. A doua coloană s'a mișcat în

direcția gărilor Bradin și Konjic, iar după împlinirea misiunei sale pe linie, prin lupte crâncene de două zile a ocupat orășelul bine fortificat Prozor. Prima coloană a ocupat Gornji Vakuf. In felul acesta amândouă coloanele au făcut joncțiunea pentru operațiile următoare. Până la venirea noastră, unitățile din Krajina au ocupat orașul Prijedor, pentru a ușura situația Kozarei înconjurate.

Sosirea acestor unități în Krajina Bosnică a fost de o mare însemnătate pentru desfășurarea următoare a răscoalei, nu numai în Krajina Bosniacă și Dalmația, ci și în Croația și Slovenia. In colaborare cu detașamente de partizani din Krajina, unitățile noastre au ocupat afară de Prozor și Gornji Vakuf, orașele Livno, Tomislavgard, Jajce, Mrhonjicgrad și altele. Ocuparea orașului Livno a fost de o mare importanță, în special pentru răscoala și pentru organizarea răscoalei naționale din Dalmația. Au început să se formeze noui brigăzi combatante din detașamentele de partizani din Krajina, Dalmația, Lika, Croația și Slovenia. S'a creat Armata Națională de Eliberare și Marele Stat Major a luat numele de, Marele Stat Major al Armatei Naționale de Eliberare și al Detașamentelor de Partizani din Jugoslavia.

După ocuparea orașului Bihaci unitățile noastre au început să pătrundă în Bosnia Centrală, pe care în bună parte au eliberat-o și au ocupat orașele Prnjavor, Kotor Varoș, Teslici și altele. Cu aceasta a fost

eliberată cea mai mare parte a Bosniei Centrale, aproape întreaga Bosanska Krajina, o parte a Dalmației, aproape întreaga Lika, Kordun și o bună parte din Slovenia. A treia ofensivă inamică, care și-a avut sfârșitul în Slovenia, n'a reușit, pentrucă a întâmpinat un nou mare avânt și o nouă întărire a Armatei Naționale de Eliberare. Cea mai mare contribuție în jertfe a dat-o în această ofensivă Kozara cea eroică.

In toamna anului 1942 Marele Stat Major a trimis un membru al său în Macedonia, să organizezez detașamente de partizani și să coordoneze operațiile cu Grecia și cu alte țări vecine. Afară de aceasta a mai trimis pe șeful său și 10 ofițeri în Slovenia pentru organizarea unităților regulate din detașamentele de partizani.

Toate aceste mari succese, pe care popoarele Jugoslaviei le-au avut în lupta lor supraomenească până în toamna anului 1942, au pus mult pe gânduri pe cotropitorii germani și italieni și încă din luna Decemvrie au început preparativele pentru ofensiva a patra a lor. Ofensiva a patra a fost pregătită cu învăluiri adânci strategice, cu scopul de a strânge în mod tactic cercul în jurul grosului unităților noastre. Și de această dată, ca și mai înainte, inamicul și-a îndreptat lovitura principală în direcția acelui punct, unde se afla Marele Stat Major, sub a cărui conducere nemijlocită se găseau și unitățile cele mai

indepărtate. Nemţii şi-au concentrat forţele în Karlovaţ, Glina, Bosanska Kostajnica şi în Banjaluka. Concentrarea în Sarajevo a urmat mai târziu, când se putea prevede, că grosul forţelor noastre va fi respinse din Bosanska Krajina în valea râului Neretva şi Vrbas. In Lika, la Gospici, la Ogulin şi în Dalmaţia la Knin şi Sinj au fost concentrate diviziile italiene pentru această ofensivă. In mâinile noastre au căzut, încă din luna Decemvrie 1942, documentele care spuneau că Draja Mihailovici a făcut o înţelegere cu Nemţii pentru o acţiune comună în ofensiva a patra împotriva noastră. In întregul Munte-Negru, în Sandzak şi în Serbia, ca şi în Herţegovina se întreprindea printre cetnici o propagandă vie pentru o mişcare spre Bosanska Krajina, unde cetnicii urmau să preia puterea în sate şi oraşe şi să lichideze pe partizani şi pe ustaşi.

Ofensiva a patra a început încă la începutul lunei Ianuarie. Germanii au pornit imediat din Karlovaţ în direcţia Slunja, din Glina şi alte localităţi în direcţia Banija, iar Italienii au încercat neîncetat să pătrundă pe teritoriul eliberat din Lika, însă au fost respinşi cu mari pierderi. Germanii au reuşit, după 15 zile de lupte, să ocupe întregul teritoriu până la Slunje şi astfel în mâinile lor au căzut toate oraşele de pe Kordun şi din Banija. Ei au aruncat în luptă un mare număr de avioane de vânătoare şi de bombardament. Peste 50.000 de refugiaţi depe Kordun şi

din Banija s'au retras împreună cu trupele noastre, care purtau neîntrerupt lupte sângeroase. Aceşti nenorociţi — femei, copii şi bătrâni, au fost încontinuu expuşi pe drumuri bombardamentului fără de milă al criminalilor germani. Jertfele au fost foarte mari. Când inamicul s'a apropiat de Bihaci, Marele Stat Major s'a mutat în raionul Petrovac, de unde conducea în chip direct operaţiile. Aici Marele Stat Major a elaborat următorul plan de acţiune: forţele noastre vor rămâne în Lika pe terenul lor şi vor apăra teritoriul. Divizia a VII din Baniza, care era în direcţia Slunj—Bihaci va proteja pe celelalte, oprind înaintarea rapidă a inamicului pe teritoriul liber. Corpul I Bosniac, care astăzi poartă numele de Corpul III, va opri înaintarea masivă a inamicului în masivul muntos Grmeci-Mrkonjicigrad. Divizia I şi III se aflau în Bosnia Centrală, aproape de Sava şi Doboje, iar divizia II în sectorul Livno şi Dalmaţia. Marele Stat Major a hotărît să concentreze în grabă aceste trei divizii şi prin manevre rapide să împrăştie garnizoanele inamice în valea Neretvei şi a Vrbasului, să ocupe linia ferată dela Ivan-Sedlo până la Mostar şi în felul acesta să creeze un cap de pod pentru retragerea trupelor şi evacuarea răniţilor, care se urcau la circa 4.000. Afară de aceasta Marele Stat Major a mai hotărît, după retragerea peste Neretva să întreprindă ca acţiune principală alungarea cetnicilor lui Draja Mihailovici şi curăţirea Muntenegrului şi al

Sandjacului, ca şi a Herţegovinei de slugile laşe ale cotropitorului. Divizia II avea misiunea, ca într'un atac rapid să ocupe oraşul fortificat Imotski şi celelalte localităţi şi să treacă repede în valea Neretvei aproape de Mostar, aşa încât să taie orice legătură a comandamentului italian cu garnizoanele sale din Prozor, Konjica, Jablanica, Rama, etc. Divizia III avea misiunea să ocupe oraşul puternic fortificat Prozor, pe care cu o lună înainte îl ocupaseră din nou Italienii. Divizia I avea misiunea ca, cu o brigadă a sa să împresoare Ivan-Sedlo şi astfel să taie legătura Konjic—Sarajevo. Două brigăzi ale Diviziei I aveau misiunea să apere direcţia dela Bugojne. Toate trei diviziile au sosit în marşuri neîntrerupte într'un timp record pe poziţiile lor hotărîte. Prozor trebuia cu orice preţ să cadă în mâinile noastre, pentrucă era un nod important pe linia de comunicaţie a mişcărilor noastre. Două brigăzi ale Diviziei III, după bătălii sângeroase ce au durat două zile au ocupat oraşul, care avea fortificaţii puternice. Garnizoana italiană compusă din aproape o mie de oameni a fost cu totul nimicită. A fost capturată o mare cantitate de material de război, în special muniţiuni de artilerie şi alimente, pentrucă aici se pregătea baza pentru închiderea cercului în jurul nostru, când Nemţii aveau să dea semnalul. Divizia II a ocupat Imotski, a lichidat garnizoana italiană din Drejnica, a pornit repede spre Jablanica, unde era un regiment italian şi după o

luptă sângeroasă a ocupat Jablanica, a distrus aproape toate podurile depe Neretva şi a capturat deasemenea o colosală pradă de război. Ivan-Sedlo a fost ocupat, însă din cauza unei intervenţii rapide a forţelor germane superioare, brigada noastră a fost nevoită să se retragă în direcţia Konjici, pe care tot astfel n'a reuşit să-l ocupe la primul atac. Divizia italiană „Murge", care împresurase acest întreg sector, a fost aproape cu totul nimicită, pentrucă au rămas în total numai câteva sute de oameni. Intregul armament al ei a căzut în mâinile noastre. Acum drumul era deschis pentru trecere peste Neretva, însă problema răniţilor, care erau încă sute de kilometri departe, a oprit unităţile noastre pe acest teren, pentru a asigura evacuarea răniţilor. Camioanele pe un teren desfundat şi un timp nefavorabil, aduceau incontinuu răniţi în sectorul Prozor, de unde urmau să fie trecuţi cu camioane peste Neretva, îndată ce avea să cadă Konjici. Pe acest teren s'a desfăşurat bătălia, care a durat 37 de zile. Nemţii au adus în grabă forţe noi. In Bugojne au masat diviziile 369, 36 şi o parte din divizia 114, ca şi forţe puternice de patrioţi şi ustaşi. Dela Sarajevo înainta divizia 118 cu forţe de ustaşi şi de patrioţi. Dela Mostar şi dela Glavaticev, peste muntele Prenj, a adus trădătorul Draja Mihailovici vreo 18.000 de cetnici, care împreună cu Italienii, trebuiau să ne atace din spate să ne taie drumul. Aici s'a dat una din cele mai în-

semnate bătălii din cursul întregului răsboi de eliberare. S'a aplicat tactica manevrelor rapide pe linii interne. Luptele dintre Donji Vakuf și Prozor au căpătat un caracter dramatic. Nemții au reușit să pătrundă la 2 kilometrii de rănitii noștri. Insă intervenția rapidă a brigăzii eroice a IV de Muntenegreni și a III din Krajina au salvat pe acești răniți. Luptele se duceau zi și noapte. Au fost folosite din partea noastră toate mijloacele, ca tunuri grele și tancuri, în afară de celălalt armament, care căzuse în mâinile noastre în timpul nimicirii diviziei italiene. Pe un ger năprasnic pe muntele Makljen și Răduşa, pozițiile treceau din mână în mână. Purtând lupte neîntrerupte ziua și noaptea, luptătorii, mai ales cei din Divizia noastră VII erau atât de epuizați, încât mureau de oboseală pe poziții. In acest timp forțele noastre din brigada IV Muntenegreană și părți din Divizia III au atacat neîntrerupt Konjici, iar o bună parte a Diviziei III purta neîncetat și aprige lupte cu forțele germane și de ustași sub nivelul muntos Bitovnje. Unitățile noastre ocupaseră deja întreaga parte a orașului depe malul stâng al Neretvei, însă în acest moment au sosit cetnicii lui Draja Mihailovici și au lovit trupele noastre prin spate. Patru divizii ale noastre, împreună cu 4.000 de răniți aflați într'o vale erau atacați din toate părțile.. Insă Marele Stat Major a hotărît ca, cu orice preț să fie spart cercul inamic și rănitii să fie trecuți peste Neretva.

După lupte îndârjite de mai multe zile și după un tir puternic de artilerie, unitățile noastre au spart cercul forțelor Nemțești în sectorul Gornji—Vakuf și le-au constrâns, să se retragă în grabă spre Bugojne.

Inainte de a trece unitățile noastre pe malul stâng al Neretvei, Marele Stat Major a dat ordin să se distrugă toate podurile rămase peste acest râu, deși peste ele trebuiau să treacă armata și rănitii noștrii. Acest șiretlic de război a făcut ca Nemții să bănuiască o altă direcție a înaintării noastre și acțiunea a reușit pe deplin. Pionerii noștrii au construit în grabă un pod lângă podul de cale ferată distrus din Jablanica și peste acest pod a trecut aproape întreaga noastră trupă și toți rănitii au fost evacuați. Planul Marelui Stat Major a reușit întru totul. Rănitii au fost trecuți pe malul stâng al Neretvei. Inamicul a fost sdrobit la Gornji—Vakuf. El avea nevoie de un timp mai îndelungat pentru reorganizare. Cetnicii și Italienii depe malul stâng al Neretvei, pe muntele Prenj au fost total bătuți în împrejurări extraordinar de grele și au început să se retragă în panică. Deoarece am distrus toate podurile înainte de trecere, am fost nevoiți să distrugem și toate tancurile și tunurile grele. Cu cele patru divizii amintite mai sus, a trecut împreună pe malul stâng și divizia IX Dalmatină, care se retrăsese din Dalmația în fața unui inamic superior.

Acum a început alungarea cetnicilor lui Draja Mi-

hailovici. Forțele noastre înaintau în două direcții: în direcția Nevesinje în Herțegovina și în direcția Kalinovik. Pe masivul muntos de lângă Glavaticev și la Kalinovik, cetnicii lui Draja Mihailovici au fost încă odată cu totul înfrânți și făcuți incapabili de orice rezistență viitoare. Mulți au început să treacă de partea noastră. In panică mulți și-au ras bărbile și s'au îmbrăcat în haine țărănești ca să nu fie recunoscuți ca cetnici, când ar cădea în mâinile partizanilor. Unitățile noastre, prin mișcări rapide, au ajuns pe Drina și în împrejurări din cele mai grele au forțat acest râu, distrugând pe malul drept Divizia italiană „Taurinense". Intr'un avânt de nedescris au fost ocupate în Herțegovina Nevesinje și Gacko, iar în Munte negru trupele noastre au ajuns până la Kolașin. Luna Maiu trebuia să fie luna de repaos pentru vestitele noastre divizii. Insă în vreme ce noi curățam Munte-Negru de cetnici, cotropitorul Italienii și Ustașii făceau preparative pentru a cincea și cea mai aprigă ofensivă împotriva noastră. Această a cincea ofensivă a fost susținută de armata noastră în împrejurări foarte grele. Câteva mii de luptători erau epuizați de tifosul exantematic. Mii de răniți din cauza unor eforturi extraordinare erau cu totul epuizați și aveau nevoe nu de o lună, ci de mai multe luni de îngrijire pentru întremare. Insă inamicul nu ne-a dat timp de repaos. Iși pregătea ofensiva a cincea pentru a ne nimici. El știa, că Marele Stat

mai bune unități ale noastre. Deaceea de astădată a Major se află în Munte-Negru împreună cu cele aruncat în luptă forțe mult mai mari și a pregătit mult mai temeinic atacurile sale. A adus unele divizii ale sale din Grecia, ca de exemplu Divizia Alpină, a adus pe Bulgari și pe Nedicii, ustași, patrioți, italieni și trupele sale. A început bătălia a cincia și cea mai grea, din care vestitele noastre unități, deși cu jertfe colosale, au eșit din nou întregi, cauzând inamicului pierderi mari. Despre ofensiva a cincea opinia publică cunoaște destule și se va mai scrie despre ea. Din această cauză eu nu voi descrie aici această luptă.

După ofensiva a patra în campaia noastră victorioasă din Munte-Negru, noi am lichidat cu totul pe cetnicii lui Draja Mihailovici și de atunci ei nu mai reprezenta nici un interes militar. In timpul ofensivei a patra și a cincea, după cum se vede, greutatea principală au purtat-o unitățile amintite mai sus. Insă în acelaș timp se duceau lupte și în toate părțile Jugoslaviei. Partizanii și brigăzi din corpul VI Slavonia au atacat neîntrerupt liniile de comunicații. Tot așa se duceau lupte în Slovenia, Dalmația, Serbia și în alte locuri. Valul răscoalei naționale se întinsese peste toată țara. Marele atac al cotropitorului asupra grosului forțelor noastre n'a înspăimântat celelalte regiuni și celelalte forțe ale noastre, ci a avut tocmai un efect contrariu. In aceste lupte s'au săvârșit atâtea

fapte de eroism colectiv că, veacuri dearândul, se vor mândri cu ele generațiile popoarelor noastre.

II.

Paralel cu desvoltarea detașamentelor de partizani și a Armatei Naționale de Eliberare s'a creat și desăvârșit autoritatea noastră națională. Incă în anul 1941 s'au creiat pe teritoriul eliberat din Serbia, Munte-Negru, etc., Comitetele Naționale Eliberatoare atât la sate cât și la orașe. Ele au venit în locul autorităților vechi din sate, comuni și altele, care erau puse toate dearândul în slujba cotropitorului. Aceste Comitete aveau la început misiunea generală de a se îngriji de aprovizionarea detașamentelor de partizani, însă încetul cu încetul au preluat asupra lor toate obligațiile pe care trebuie să le împlinească o autoritate din sat, comună, plasă, județ și a. m. d.

Când în toamna anului 1942 era deja eliberată o bună parte a Jugoslaviei, s'a ivit necesitatea creerii unui corp politic pentru Jugoslavia întreagă, care să conducă toate aceste comitete, respectiv să preia dela Marele Stat Major diferite funcțiuni politice, care prin forța împrejurărilor se concentraseră tot mai mult în mâinile sale. S'a hotărît convocarea unui Consiliu Antifascist de Eliberare Națională al Jugoslaviei. Consiliul, după cum este cunoscut, s'a întrunit la 26 Noemvrie în Bihaci și la el au luat parte reprezentanții tuturor popoarelor din Jugoslavia. S'au luat

hotărîri importante și a fost ales Comitetul Executiv. Consiliul avea un caracter general și în el erau reprezentate toate partidele politice, fără a ține seama de confesiune sau naționalitate. Misiunea Consiliului era, să mobilizeze totul pentru ajutorarea Armatei Naționale de Eliberare și să continue crearea Comitetelor Naționale Eliberatoare, nu numai pe teritoriul eliberat, ci și pe cel neeliberat.

Afară de Consiliul Antifascist de Eliberare Națională al Jugoslaviei s'a mai creat încă din 1941 Frontul de Eliberare din Slovenia, care avea acelaș caracter de funcționare pentru Slovenia, cum îl avea Consiliul Antifascist pentru Jugoslavia întreagă. In primăvara anului 1943 s'a creat Consiliul Național Antifascist din Croația. In a doua jumătate a aceluiaș an s'a creat Consiliul Național Antifascist de Eliberare Națională în Bosnia și Herțegovina, apoi un Consiliu pentru Munte-Negru, pentru Sandjak, etc. In acelaș timp s'au creat pe întregul teritoriu al Serbiei Comitete Naționale de Eliberare, iar ca organ central s'a creat Comitetul Regional de Eliberare Națională. Această deosebire în numire provine din faptul că, în Serbia, din cauza teroarei mari a trupelor de ocupație, a Nedicilor și a cetnicilor lui Draja Mihailovici, era imposibil să fie ales acest organ de alegeri largi.

La 29 Noemvrie 1943 s'a ținut a doua ședință plenară a Consiliul Antifascist de Eliberare Națională

a Jugoslaviei în Jajce. Au venit delegații din toate părțile țării. La această ședință s'au luat hotărîri de importanță istorică. Consiliul Antifascist de Eliberare Națională a Jugoslaviei se transformă în organul suprem legislativ al Jugoslaviei cu toate drepturile Parlamentului. A fost ales Prezidium-ul de 56 membri în frunte cu Dr. Ivan Ribar. S'a format și Comitetul Național de Eliberare al Jugoslaviei ca guvern național provizoriu. S'a luat hotărîrea anulării sau revizuirii tuturor pactelor, pe care le încheiase guvernul jugoslav emigrant. Toate pactele, pe care le-ar face acest guvern de acum înainte cu oricine, nu vor fi recunoscute. S'a luat hotărîrea, de a se interzice venirea în țară a regelui Petru II, până când, după război, popoarele, în alegeri libere, vor rezolva problema monarhiei și a organizării politice interne definitive. S'a luat hotărîrea ca Jugoslavia să se organizeze ca un stat federativ democratic, în care toate popoarele vor primi drepturi egale. Ca unități federative sunt: Croația, Serbia, Slovenia, Munte-Negru, Macedonia, Bosnia și Hertegovina.

Acest aspect al întocmirii interne a Jugoslaviei nu este o creație abstractă, ci singura rezolvare dreaptă, care se bazează pe doleanțele generale ale tuturor popoarelor Jugoslaviei și pe experiența grea din trecut.

Odată cu năvălirea cotropitorilor germani, italieni, bulgari și alții asupra țării noastre a început nu numai exterminarea poporului nostru din partea lor, ci cu toate puterile a fost adâncită ura între anumite

naționalități, cu scopul, ca popoarele însăși să se ucidă reciproc. Ustașii au ucis sute de mii de Sârbi sub conducerea Nemților. Cetnicii lui Draja Mihailovici au omorât zeci de mii de mahomedani și croați sub conducerea Italienilor și Nemților. Popoarele noastre erau amenințate de totală exterminare. Când au sosit unitățile noastre sârbești în Bosnia Estică, în valurile Drinei celei limpede se rostogoleau mii de cadavre de femei, copii și bătrâni mahomedani nevinovați. In Bosnia și Herțegovina, dar mai ales în Krajina am găsit prăpăstii mari naturale pline de cadavrele Sârbilor înjunghiați, tot așa femei, copii și bătrâni. Scopul nostru era să împiedicăm această groaznică autoexterminare. Parola noastră era frăția și unirea popoarelor Jugoslaviei. Noi am depus tot efortul dovedind elementului amărît sârbesc și cetnicilor induși în eroare, că nu toți Croații sunt criminali, că nu toți mahomedanii sunt criminali, ci numai o infimă minoritate din rândurile ustașilor, care sub conducerea Nemților au săvârșit astfel de nelegiuiri. Am căutat în toate chipurile cu putință să dovedim elementului necăjit mahomedan și croat, că nu toți Sârbii sunt criminali, ci numai o mână de cetnici ai lui Draja Mihailovici, al lui Pecanac și ai lui Nedici, care săvârșesc aceste sălbătăcii. Aceasta a fost activitatea intensă a brigăzilor noastre eroice și a detașamentelor de *partizani*, care au dus o luptă dârză, nu numai împotriva cotropitorului, ci și împotriva criminalilor ustași și cetnici, care erau numai instrumente

în mâinile cotropitorului. Aceste eforturi ale noastre au dat roade. S'a creat o unire şi o frăţie durabilă a popoarelor Jugoslaviei în această mică şi supraomenească încordare, cum n'a mai fost nici odată înainte de acest război. Acum o singură idee preocupă în aceiaşi măsură pe Sârbi, Croaţi şi pe Sloveni, pe Muntenegreni, Macedoneni şi pe ceilalţi: să alunge cât mai repede pe cotropitor din ţară, să împiedice cu orice preţ, revenirea stărilor vechi, care în fosta Jugoslavie dinainte de război a dus la catastrofă, să fie pedepsiţi toţi vinovaţii principali ai acestei tragedii îngrozitoare a popoarelor noastre şi să se creeze o Jugoslavie federativă nouă, cu adevărat democratică, în care toate popoarele Jugoslaviei să trăiască în înţelegere şi iubire frăţească.

Insufleţirea de nedescris a poporului manifestată în toate părţile Jugoslaviei pe teritoriul eliberat ca şi pe cel neeliberat, în legăturile cu hotărîrile şedinţei a doua a Consiliului Antifascist de Eliberare Naţională a Jugoslaviei dovedeste că suntem pe calea cea bună şi că ideea, care ne-a condus trei ani în decursul acestui război, va triumfa.

Din toate acestea se vede cât de multă dreptate am avut că am pornit răscoala naţională imediat la început, înainte ca inamicul să reuşească în scopurile lui diabolice. Numai în curs de trei luni în anul 1941 în Croaţia, Bosnia, Herţegovina şi Vojvodina el a reuşit cu ajutorul ustaşilor criminali să nimicească peste jumătate milion de Sârbi. Aceia, care atât la noi în ţară cât şi în afară de ţara noastră propovăduiau

că nu este încă momentul, aceia au săvârşit o adevărată crimă faţă de poporul nostru, obligându-l în felul acesta, să-şi plece singur capul sub sabia asasină a cotropitorului. Timp de aproape doi ani opinia publică mondială a fost amăgită, cu ceeace se petrece în Jugoslavia. Pentru noi, se înţelege, acest fapt a îngreunat lupta. Luptătorii noştri şi ţăranii de prin sate scrâşneau din dinţi, când auzeau cât de mult este slăvit trădătorul Draja Mihailovici pe la diferite posturi de radio emisiune şi prin ziare, în vreme ce el stătea sub comanda ofiţerilor germani şi duce lupta împotriva noastră. Să luăm numai exemplul luptei din jurul lui Konjic, unde Draja Mihailovici a luat parte împreună cu Nemţii, Nedicii, Bulgarii şi alţii în luptă împotriva noastră cu 18.000 cetnici, iar posturile de radio străine anunţau în acelaş timp că Draja Mihailovici atacă pe inamic din spre sud şi cu aceasta ajută pe partizani. A existat oare cândva în istorie un cinism şi o nedreptate mai mare, faţă de un popor, care suporta jertfe atât de grele?

Acum această amăgire a luat sfârşit. Trădătorul Draja Mihailovici, împreună cu Ante Pavelici şi cu Rupnik, sunt ţinuţi la stâlpul infamiei în faţa istoriei. Noi suntem recunoscători Aliaţilor noştri, că deşi târziu, totuşi la timp au recunoscut, cine luptă în Jugoslavia şi cui trebuie dat ajutorul necesar.

Noi am fost supuşi în cursul acestor trei ani de luptă supraomenească la eforturi aşa de mari, am luptat în astfel de condiţiuni, cum nu există poate exemplu în istorie. Ca pe o mică oază în fortăreaţă

europeană hitleristă, forța colosală inamică caută să ne nimicească. Insă ce fapt a putut împiedica planurile lui Hitler? Aceasta a fost, în primul rând, voința nestrămutată și hotărîrea popoarelor noastre, de a muri mai bine cu arma în mână, decât să devină sclavii cotropitorilor fasciști. In al doilea rând, a fost credința adâncă în victoria Aliaților, în frunte cu Uniunea Sovietică. In al treilea rând, în procesul acestei lupte gigantice inegale s'a format Armata noastră Națională de Eliberare, care întotdeauna a ieșit din cele mai mari bătălii tot mai tare și mai hotărîtă.

Astăzi noi avem Armata Națională de Eliberare, care cu mâinile sale proprii și-a cucerit armamentul dela inamic. Cu ajutorul Aliaților în armament noi putem crea o armată de 7—800.000 oameni, care împreună cu Aliații vor da ultima lovitură cotropitorilor fasciști germani.

Astăzi noi avem un guvern al nostru cu adevărat național, care s'a plămădit în procesul acestei lupte și pe care l-a ales poporul însuși. Poporul nostru dorește și este convins că Aliații vor recunoaște în curând acest guvern ca singurul și adevăratul reprezentant al popoarelor din Jugoslavia.

Astăzi noi avem un organ suprem legiuitor — Consiliul Antifascist de Eliberare Națională al Jugoslaviei, care se îngrijește, ca pe baze cu adevărat democratice să pregătească organizarea internă a țării noastre.

Avem astăzi, și acest fapt este cel mai mare câștig, frăția și unirea popoarelor din Jugoslavia.

Broşura se poate comanda contra ramburs la d-l B. Pisarov Bucureşti, Strada 11 Iunie, 57.

La o comandă contra ramburs mai mare de 100 exemplare se acordă o reducere de 30%.

Preţul Lei 100